

Respublika
ta'lim markazi

@edurtm_uz

O'ZBEKISTON TARIXI

(XIX asr ikkinchi yarmidan – XX asr oxirigacha)

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
10-sinf o'quvchilari uchun darslik

Yangi nashr

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi
nashrga tavsiya etgan

Toshkent
2022

S. Tilabayev, D. Kenjayev

O'zbekiston tarixi : umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10-sinf o'quvchilari uchun darslik /
S. Tilabayev va boshqalar. — Yangi nashr. — Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. - 192 b.

UO'K: 94(575.1)(075.3)

KBK: 63.3(50')ya72

ISBN 978-9943-8380-8-6

MUALLIFLAR:

**S. Tilabayev, D. Kenjayev, N. Mustafayeva, A. Zamonov, D. Rahimjonov,
N. Ismatova, S. Pulatova, J. Abdullayev, B. Irzayev, K. Sagdullayev, N. Qudratova**

Mas'ul muharrir

Dilshod Mutalibovich Kenjayev

TAQRIZCHILAR:

A. A. Yermetov	– tarix fanlari doktori, professor
N. A. Muhamedov	– tarix fanlari doktori, dotsent
I. M. Shamsiyeva	– tarix fanlari nomzodi, dotsent
N. Z. Hakimov	– Respublika ta'lim markazi metodisti
S. N. Kushbekov	– Nizomiy nomidagi TDPU akademik litseyi o'qituvchisi

**Respublika maqsadli kitob jamg'armasi
mablag'lari hisobidan chop etildi.**

ISBN 978-9943-8380-8-6

© S. Tilabayev, D. Kenjayev va boshqalar, 2022.
© Respublika ta'lim markazi, 2022.

KIRISH

MULOHAZA UCHUN

1. Quyi sinflarda tarix fanidan olgan bilimlaringizni tizimlashtirishga harakat qiling.
2. Qaysi tarixiy voqealar, jarayonlar, shaxslar nimasi yoki qaysi jihati bilan yodingizda qolgan? Fikringizni misollar bilan asoslang.
3. Qaysi voqealarni faxr bilan, qaysilarini esa aksincha eslaysiz?

BUGUN DARSDA

Mustamlaka va sovet davri tarixining murakkabligi va uni o'rganishning o'ziga xos xususiyatlari. Vatan — jonajon yurt va qadrdon zamin — eng muqaddas bebaho boylikdir.

Qo'lingizdagi O'zbekiston tarixi darsligi XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asrning 90-yillariga qadar sodir bo'lgan voqealarni o'z ichiga oladi. Bu davr Vatanimiz tarixining eng murakkab va ziddiyatli yillaridir.

Mazkur darslik Vatanimiz tarixida yo'qotishlar va talafotlarga to'la bo'lgan, shuningdek, ota-bobolarimizning yurt ozodligi va mustaqilligi uchun olib borgan qahramonona kurashlari hamda o'zbek xalqining bunyodkorlik faoliyati va fidokorona mehnatlarini o'z ichiga olgan davrlar haqida hikoya qiladi.

Tarix saboqlari bugungi kunda ham bizni hushyorlikka undaydi. Ilmsizlik, yangilikka intilmaslik, jahon hamjamiyatidan uzilib qolishning oqibatlarini tarixiy misollar orqali yoritilgan. Shu ma'noda bugungi kunda mamlakatimizda davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biri ta'lim sohasini rivojlantirishdir.

Darslikni o'qish jarayonida albatta daftari tuting. Yangi atamalar va tarixiy sanalarni qayd etib boring.

IJODIY FAOLIYAT

1. Abdurauf Fitratning tarix fani haqida bildirgan fikrlaridagi «taraqqiyot va tanazzul» degan tushunchalariga misol keltiring.
2. Tarix fanining tarbiyaviy ahamiyati deganda nimani tushunasiz?

«Tarix millatlarning o'tmishi, taraqqiyoti hamda tanazzulining sabablarini o'rganaturg'on ilmdir».

Abdurauf Fitrat

IJODIY FAOLIYAT

1712- yilda
Tomas
Nyukomen bug'
mashinasini
ixtiro qildi

1860-yillarda fransuz olimi Lui
Paster tomonidan pasterizatsiya
usuli kashf etildi

1869-yilda rus kimyogari Dmitriy
Mendeleyev kimyoviy elementlarning
davriy jadvalini tuzib chiqdi.

1879-yilda ixtirochi Tomas Edison (1847–1931)
hozirda biz ishlatadigan xo'jalik lampochkasini
ixtiro qildi. Uning ixtirosiga Svanning tajribalari
asos bo'lib, Tomas uni yanada takomillashtirdi.

Karl fon Linde 1900- yilda ixtiro
qilgan Linde sovutgichi

1. XVIII-XIX asrda jahonda buyuk kashfiyotlar amalga oshirildi. Bu kashfiyotlarning yaratilishini insoniyat qancha vaqt kutdi? Ilm-fanning qaysi sohaları rivojlandi?
2. Dunyo ilm-fanini rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan ixtirolarning mualliflari kim? Ular qaysi davlatlarga mansub? Bu davlatlarning mazkur davrdagi rivojlanishi qanday darajada edi?

IJODIY FAOLIYAT

1. Rasmlarni solishtiring.

1-rasmda XIX asrdagi Parij shahri tasvirlangan. Shahar X asrda tashkil topgan. 2-rasmda XIX asrdagi Toshkent shahrining Shayxontohur dahasi tasvirlangan. Toshkentning tashkil topganiga 2000 yildan oshgan.

Har ikkala rasm XIX asrda olingan. Rasmlar asosida har ikkala shaharning rivojlanishi yuzasidan fikr bildiring. Bunda qanday bilimlar asos bo'lganligini qayd eting.

2. Quyida berilgan manbani diqqat bilan o'qing va yuqoridagi savollarga bergan javoblaringiz bilan bog'lang.

«...Yoshlikdan ilmni qunt bilan o'rganish lozimligini aytib, «Yoshlikda egallangan bilim toshga o'yilgan naqshdur», «Ong yo'q joyda jasorat bo'lmaydi», «Bu dunyoda hech narsa tan-sog'liqqa yetmas» kabi shiorlarni ko'p eshitar edik. Milliy tarix darslaridan birida shunday deganlar: «Insonlar o'z hayotlarini ongli ravishda tushunib turishlari uchun dunyo ilmlari ichida boshqalardan ko'ra tarix ilmiga hojatlari ayniqsa ko'pdur. Shuning uchun har davrning dono olimlari tarafidan bu to'g'rida bek (ko'p) kitoblar yozilmish ekan. Tarix demak, o'quvchilarning ko'z oldilariga qo'yilgan bir ko'zgu kabi bo'lib, unga qaragan kishilar esa yuz-ko'zlariga yuqqan yomon narsalarni ko'rar ekanlar, albatta, undan o'zlarini tozalaydilar.

Shunga o'xshash, o'tmishdagi ota-bobolarning oynaklarini keyingi bolalari qo'llariga olib qarasarlar, o'zlarining kim ekanliklarini, endi kim bo'lg'onliklarini shu ko'zguda ochiq ko'radilar. Mehribon ona Vatanlari bosqinchi oyoqlar ostida deysalib, ingrab yotqonlig'ini ko'rgach, uning sabablarini tekshirishga kirishadilar. Ongsizlik o'lim uyqusida yotgan bir millatni uyg'otish uchun o'tmishdagi ota-bobolarining shonlik tarixini bilishdan ortiq narsa yo'qdir. Bu ilmdan kutilgan asosiy maqsadlar bir davlat qurilgandan so'ngra, u qaysi ishlar bilan taraqqiy topib rivojlanmishdur, yoki inqirozga uchrab zavol topishi nima sababdan bo'lishidir. Chunki, dunyoda o'tgan, yo o'tmoqda bo'lgan yaxshi-yomon ishlar paydo bo'lishining, albatta, sabablari bordur. Hayot olamida hech narsa sababsiz yuzaga chiqishi mumkin emasdur...»

Alixonto'ra Sog'uniiy «Turkiston qayg'usi».

ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINI ARAFASIDA BUXORO AMIRLIGI, QO'QON VA XIVA XONLIKLARIDAGI IJTIMOIY-SIYOSIY VA IQTISODIY AHVOL

BUGUN DARSDA

- XIX asrning o'rtalarida O'rta Osiyo xonliklarining siyosiy, iqtisodiy holati.
- Xonliklarda davlat boshqaruvi.
- O'rta Osiyoda Rossiya–Angliya raqobati.

MULOHAZA UCHUN

1. XIX asrga kelib O'rta Osiyo hududlari Rossiya imperiyasi uchun qanday ahamiyatga ega bo'lgan?
2. XIX asr o'rtalarida jahondagi yetakchi davlatlarning iqtisodiy-ijtimoiy, harbiy-siyosiy holati qanday darajada bo'lgan?
3. O'rta Osiyodagi Rossiya–Angliya raqobatida Rossiya imperiyasi imkoniyatlarining yuqoriligi nimalarda namoyon bo'ldi?
4. XIX asrda O'rta Osiyodagi madrasalarda qanday fanlar o'qitilgan?
5. Davlatning rivojida ilm-fanning o'rni qanday ahamiyat kasb etadi? Fikringizni asoslang.

MA'LUMOT UCHUN

Buxoro amirligi chegaralari janubda Amudaryo-ning chap qirg'og'idan boshlanib shimolda Sirdaryogacha, sharqda Pomir tog'laridan g'arbda Xiva xonligi yerlarigacha cho'zilgan. Davlat hududi XIX asrning o'rtalarida Eron, Afg'oniston, Qo'qon va Xiva xonliklari, qozoq juzlari yerlari bilan chegaradosh bo'lgan.

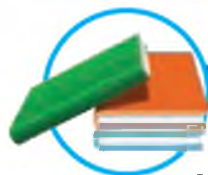
Amirlikning markaziy qismi Buxoro va Samarqand shaharlari joylashgan Zarafshon vodiysi hisoblangan. Shu bilan birga hududiy jihatdan viloyat va tumanlarga bo'linib, ularni amir tomonidan tayinlangan beklar boshqargan. Amirlik tarkibida 40 ta viloyat bo'lgan.

Buxoro amirligining aholisi soni 2 million atrofida bo'lgan.

IJODIY FAOLIYAT

1. Buxoro amirligi hududini zamonaviy xaritadan aniqlang.
2. Buxoro nomi bilan bog'liq 5 ta tarixiy fakt keltiring.

MA'LUMOT UCHUN

Xiva xonligi XIX asrning ikkinchi yarmida janubda Eron, sharqda Buxoro amirligi, g'arbda Kaspiy dengizi, shimolda qozoq juzlari yerlari bilan chegaradosh bo'lgan.

Xonlikning ma'muriy markazi Xiva shahri hisoblangan. Xiva xonligida Xiva, Kat, Yangi Urganch, Hazorasp, Qo'ng'iroq, Xo'jayli kabi beklklarning markazlari bor edi. Xiva xonligi 18 ta bekklik, 2 ta noiblikka bo'lingan va ularni xon tomonidan tayinlangan beklar va to'ralar boshqargan.

IJODIY FAOLIYAT

1. Berilgan ma'lumotdan foydalanib Xiva va Qo'qon xonligining taxminiy xaritasini chizing.
2. Xiva va Qo'qon xonligi hududini zamonaviy xaritadan aniqlang.

XIX asrning ikkinchi yarmida Xiva xonligida aholi soni 800 ming kishidan ortiq bo'lib, asosan o'zbeklardan tashkil topgan.

MA'LUMOT UCHUN

Qo'qon xonligi. XVIII asrning boshlarida Buxoro amirligidan Farg'ona vodiysi va Sirdaryoning quyi qismigacha bo'lgan hududlar ajrab, mustaqil davlat – Qo'qon xonligi tashkil topadi. Xonlik sharqda Sharqiy Turkiston, g'arbda Buxoro amirligi va Xiva xonligi, shimolda Qozoq juzlari yerlari bilan chegaradosh bo'lgan. Xonlikning janubiy chegaralari Qorategin, Ko'lob, Darvoz, Sho'g'non singari tog'li o'lkalarni o'z ichiga olib, bu hududlar uchun Buxoro amirligi bilan tez-tez to'qnashuvlar bo'lib turgan. Xonlikning hududi Buxoro amirligi va Xiva xonliklaridan farqli o'laroq, sersuv daryolar, so'lim vodiylar, serhosil yerlarga boy bo'lgan.

Qo'qon xonligida aholi soni 3 millionga yaqin bo'lgan.

Qo'qon xonligi 15 ta bekklikka bo'linib, ularni, asosan, xonning qarindoshlari va yaqinlari orasidan tayinlangan kishilar boshqargan.

MA'LUMOT UCHUN

XIX asrning o'rtalariga kelib, Buxoro amirligi, Xiva va Qo'qon xonliklari aholisining etnik tarkibi bir-biriga yaqin, asosan, o'zbeklardan iborat bo'lgan. Shu bilan birga uchala xonlik hududlarida tojiklar, qozoqlar, qoraqalpoqlar, turkmanlar, qirg'izlar bilan birga uyg'urlar, yahudiylar, hindlar va boshqa elat vakillari ham yashagan.

IJODIY FAOLIYAT

Nuqtalar o'rnini to'ldiring:

1. Uch xonlikning hududi bugungi kundagi O'zbekistondan tashqari, ..., ..., ... va ... yerlarining bir qismini ham o'z ichiga olgan.

Buxoro amirligi: ... ta bekklik – ... mln aholi.

Xiva xonligi: ... ta bekklik, ... ta noiblik – ... ming aholi.

Qo'qon xonligi: ... ta bekklik – ... mln aholi.

Xaritadan XIX asr o'rtalarida Buxoro amirligi, Xiva va Qo'qon xonliklari hududini chegaralab bering.

2. To'g'ri javobni toping.

1	Buxoro amirligi	a	sharqda Sharqiy Turkiston, g'arbda Buxoro amirligi va Xiva xonligi, shimolda Qozoq xonliklari yerlari bilan, janubiy chegaralari Qorategin, Ko'lob, Darvoz, Sho'g'non singari tog'li o'lkalarni o'z ichiga olgan.
2	Xiva xonligi	b	chegaralari janubda Amudaryoning chap qirg'og'idan boshlanib shimolda Sirdaryogacha, sharqda Pomir tog'laridan g'arbda Xiva xonligi yerlarigacha cho'zilgan.
3	Qo'qon xonligi	d	Eron, sharqda Buxoro amirligi, g'arbda Kaspiy dengizi, shimolda qozoq juzlari yerlari bilan chegaradosh bo'lgan.

Mundarija

Kirish.....	3
Rossiya imperiyasi bosqini arafasida Buxoro amirligi, Qo'qon va Xiva xonliklaridagi ijtimoiy–siyosiy va iqtisodiy ahvol	6
Rossiya imperiyasining O'rta Osiyoga yurishi va Turkiston general-gubernatorligining tashkil topishi.....	19
Buxoro amirligi va Xiva xonligining Rossiya imperiyasi vassaliga aylanishi....	26
Turkiston o'lkasida siyosiy-ma'muriy boshqaruv tizimi	33
Turkistonda Rossiya imperiyasiga qarshi milliy-ozodlik harakatlari.....	39
Birinchi jahon urushining boshlanishi va uning Turkistonga ta'siri.....	46
Turkistonda 1916-yilgi qo'zg'olonning boshlanishi	49
XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asrning boshlarida Buxoro amirligi	53
XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asrning boshlarida Xiva xonligi	58
XIX asr ikkinchi yarmi – XX asr boshlarida qoraqalpoqlar madaniyati	62
Turkistonda jadidchilik harakati	66
Jadidchilik harakati namoyandalari va ularning faoliyati.....	71
Turkistonda ilm-fan va madaniyat.....	80
Turkiston o'lkasi 1917-yil fevral-oktyabr oralig'ida	90
Yosh buxoroliklar faoliyati va Buxoro amirligining tugatilishi.....	93
Xiva xonligining tugatilishi.....	99
Turkiston muxtoriyati	102
Turkiston o'lkasida sovet hokimiyati boshqaruv tizimining o'rnatilishi	105
Turkiston ASSR, BXSr va XXSRda sovet hokimiyatiga qarshi qurolli harakatlar	109
O'rta Osiyoda hududiy chegaralanish.....	116
O'zbekiston SSRning tashkil topishi	121
Sovet hokimiyati amalga oshirgan islohotlarning mohiyati.	
Industriallashtirish siyosati va uning natijalari	126
O'zbekistonda sovet hokimiyati yuritgan madaniy siyosat.....	133
Sovet hokimiyatining O'zbekistondagi qatag'onlik siyosati.....	139
O'zbekiston Ikkinchi jahon urushi yillarida	143
O'zbekistonliklarning frontdagi jasorati va qahramonliklari.....	155
Gvardiyachi general-mayor Sobir Rahimovning dafn qilinishi	163
O'zbekiston fani va madaniyati g'alaba uchun xizmatda.....	164
O'zbekiston xalq xo'jaligining urushdan keyingi yillardagi rivojlanishi	170
1980–1990-yillarda O'zbekiston	177
Sharof Rashidov	184
O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy faollik va mustaqillik sari intilishning kuchayishi.....	185
Atamalar izohi	188

vab-saytimiz: Zokirjon.com

Zokirjon.com vab-sayti orqali o'zingiz uchun kerakli ma'lumotlarni yuklab oling.

Zokirjon Admin bilan

90-530-68-66, 91-397-77-37 nomerga telegram orqali bog'lanishingiz yoki nza456, nza445 izlab telegramdan yozishingiz so'raladi.

Telegramda murojaatingizga o'z vaqtida javob beriladi.

10-sinf O'zbekiston tarix darsligini to'liq holda olish uchun telegramdan yozing.

Telegram kanalimiz:

@Maktablar_uchun_hujjatlar

To'lov uchun: HUMO 9860230104973329

Plastik egasi Nabiyev Zokirjon

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To'liq holda olganingizdan so'ng:
Faqat o'zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali vab-saytlarga joylamang.

Kanal va gruppalarga tarqatmang.

OMONATGA

HIYONAT QILMANG.

Bizni hizmatdan foydalanib qulay imkoniyatga ega bo'ling!

Bizda maktablar uchun quydagi hujjatlar mavjud

- 1. 1-11-Sinflar uchun sinf soati ish reja va konspektlari**
- 2. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan to'garak hujjatlari**
- 3. Sinf rahbar hujjatlari**
- 4. Metodbirlashma hujjatlari**
- 5. Ustama hujjatlari**
- 6. 1-11-Sinflar uchun barcha fanlardan konspektlar**
- 7. 1-11-Sinflar uchun Ish rejalar (Taqvim mavzu rejalar)**
- 8. Darsliklarning elektron varianti**
- 9. Maktab ish hujjatlari**
- 10. Direktor ish hujjatlari**
- 11. MMIBDO' ish hujjatlari**
- 12. O'IBDO' ish hujjatlari**
- 13. Psixolog hujjatlari**
- 14. Xotin-qizlar qo'mitasi ish hujjatlari**
- 15. Kutubxona mudirasi ish hujjatlari**
- 16. Besh tashabbus hujjatlari**
- 17. Ochiq dars ishlanmalar, taqdimotlar, slaydlar**